

УДК 327.5

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.47.27>

НАПРЯМКИ СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ

Ірина Єремеєва

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
кафедра міжнародних відносин та соціально-гуманітарних дисциплін
пр. Гагаріна, 26, 49005, м. Дніпро, Україна

У статті автор аналізує структурно-функціональні трансформації сучасних міжнародних конфліктів за такими параметрами, як характер взаємодії акторів та функції конфліктів. Одним із ключових чинників низької керованості конфліктів з боку традиційних міжнародних акторів є високий ступінь гетерогенності сучасної міжнародної системи, що має дестабілізуючий вплив на світову політику в цілому. Зазначається, що сучасні міжнародні конфлікти мають стійку тенденцію до зростання масштабів, через залучення більшого числа учасників та інтернаціоналізацію, що погіршує безпекову ситуацію на національному та міжнародному рівнях. Одним із методів вивчення суб'єктного складу міжнародного конфлікту є структурно-функціональний аналіз, який дозволяє виявити внутрішні структури і функції учасників конфлікту і виявити залежності між ними. У визначені мотивації сторін конфлікту акцент зроблений на ступені залучення міжнародного актора до конфлікту, що визначається через інтегральний показник суб'єкта конфлікту, який залежить від його політичних, економічних та військових інтересів, ресурсного потенціалу, загальній міжнародній обстановки і ставлення інших акторів до даного конфлікту. Аналіз конфліктів постбіполярної міжнародної системи показує тенденцію до утримання провідних держав від прямої участі у міжнародних конфліктах, вони ризикують своєю репутацією та потенціалом тільки за умов безпосередньої загрози їх національним інтересам. Зростання кількості інтернаціоналізованих та асиметричних конфліктів, послаблення контрольних функцій держави та посилення субдеревнавних акторів дозволяє говорити про часткову деетатизацію міжнародних відносин. В статті наведені результати функціонального аналізу постбіполярних міжнародних конфліктів, який демонструє послаблення стабілізаційних та посилення деструктивних функцій конфлікту, що є наслідком трансформаційних процесів міжнародної системи в цілому. Враховуючи значну кількість акторів, сторонам міжнародного конфлікту складно досягти компромісу, що обумовлює зростання конфліктного потенціалу міжнародного середовища.

Ключові слова: міжнародний конфлікт, міжнародна система, збройний конфлікт, міжнародний актор, міжнародна безпека.

Постановка проблеми. Загарбницька війна РФ проти України та певна «розгубленість» традиційних міжнародних інститутів щодо оперативного вирішення цієї проблеми та притягнення РФ до відповідальності підтверджують, що одним із трендів сучасного світу є турбулентність системи міжнародних відносин, що підриве традиційний порядок та структури світової політики, спричиняє хаотичність та непередбачуваність глобальних політичних процесів та дій міжнародних акторів. Найважливішим показником міжнародної турбулентності є зростання числа конфліктів, які мають низьку керованість, тенденцію до ескалації за рахунок збройної боротьби та збільшення числа учасників, що ставить під загрозу регіональну та міжнародну стабільність в цілому. Загрози національній та міжнародній безпеці вимагають розробки механізмів урегулювання конфліктів в межах зовнішньої політики держав та рішень міжнародних організацій. Існування значної кількості інтерпретацій, оцінок конфліктів як явища світової політики ускладнює вибір методів

вирішення міжнародних конфліктів як його безпосередніми учасниками, так і експертним середовищем. З метою розробки ефективних підходів до врегулювання міжнародних конфліктів та розробки методів запобігання їх глобальному дестабілізуючому впливу в сучасній політології актуалізується необхідність всебічного вивчення міжнародних конфліктів за допомогою методів структурно-функціонального аналізу, що надає можливість системно дослідити міжнародні конфлікти, як процес в якому кожен елемент структури має певне функціональне призначення. При використанні структурно-функціонального аналізу розуміння специфіки функціонування компонентів міжнародних конфліктів формується за рахунок аналізу функціональної взаємодії між їх складовими, що дозволяє виявити найгостріші проблеми міжнародного середовища та визначити можливості для покращення його ефективності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на увагу світового та українського експертного середовища до російсько-української війни, значна кількість останніх наукових публікацій з проблематики міжнародних конфліктів висвітлюють причини та наслідки війни в Україні [2; 6], роль міжнародних інституцій у вирішенні міжнародних конфліктів [8], досліджають структурні, функціональні та динамічні характеристики міжнародних конфліктів, включаючи їх вплив на безпеку та стабільність різних регіонів світу [1; 5; 11]. Враховуючи вище зазначене, **метою статті** є визначення сутності змін структурно-функціональних параметрів міжнародних конфліктів на сучасному етапі існування міжнародної системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зважаючи на складність поняття міжнародного конфлікту, аналізуючи його структуру доцільним є виділення його структурних та динамічних елементів. До основних структурних елементів належать: суб'єкти конфлікту та характер їх взаємодії; предмет конфлікту, що визначається на основі оцінки ресурсів, статусів та цінностей суб'єктів; зовнішнє соціально-політичне середовище. Динамічні показники конфлікту включають фази розвитку конфліктних відносин. Аналіз конфлікту за його структурними компонентами дозволяє зрозуміти його особливості як системи взаємозв'язків та відносин акторів міжнародних відносин.

Розглядаючи будь-яку конфліктну ситуацію важливо зрозуміти мотивацію його сторін, що обумовлює доцільність включення в алгоритм структурно-функціонального дослідження міжнародного конфлікту визначення його суб'єктів (акторів). За ступенем залучення виділяють три типи суб'єктів конфлікту: прямі учасники; непрямі учасники; треті сили – ті, що зацікавлені в конфлікті, спрямовують ззовні його розвиток або виступають посередниками. При виявленні характеристик учасників конфлікту необхідно співставити їх за рівнем потенціалу: по-перше, визначити до якого рангу міжнародно-політичної ієархії належать учасники (наприклад, макродержава, мікродержава, національно-визвольний рух і т. д.); по-друге, порівняти їх за ступенем економічного, воєнного та соціокультурного розвитку; по-третє, встановити відмінності в історичному досвіді та у способах використання сучасних міжнародно-правових та міжнародно-політичних механізмів та інструментів.

Для диференціації ступеня залучення акторів до міжнародного конфлікту доцільним вважаємо використання інтегрального показника суб'єкта конфлікту, який складається із сукупної сили актора міжнародних відносин (агрегований показник сили військової, економічної, науково-технічної та ін.) та рівнем безпосереднього залучення актора до конфлікту, який визначається через інструменти, що використовують міжнародні актори у конфлікті та їх національні інтереси. Традиційно актори беруть участь у конфліктах на декількох рівнях залучення: політичний (дипломатичні методи), економічний (санкції), військовий (використання збройних сил для безпосередньої участі у конфлікті).

Рівень залучення актора до міжнародного конфлікту залежить від ряду чинників, включно із зовнішньополітичним курсом, який може коливатися від практично ізоляціоністського до збалансованого (оборонний реалізм за визначенням К. Уолтса [4]) та агресивного (наступальний реалізм). За умов оборонного реалізму стратегічним пріоритетом держави є збереження власної безпеки та захисту від загроз зовнішнього світу, що мінімізує прагнення до експансії чи домінування на міжнародній арені. Тобто держави, що дотримуються стратегії оборонного реалізму діють на міжнародній арені, спираючись на власні національні інтереси та прагнуть зберегти статус-кво, який гарантує їхню безпеку. На відміну від оборонного реалізму стратегія наступального реалізму передбачає досягнення домінування держави на міжнародній арені шляхом використання сили, що включає не тільки воєнну потужність, але і дипломатичний та економічний потенціал.

Стратегії міжнародної безпеки сучасних держав спрямовані на вирішення взаємовиключних задач. Першим завданням є збереження суверенітету держави та забезпечення її права та можливості поводитися в міжнародній системі, керуючись передусім власними національними інтересами, що часто призводить до порушення міжнародної безпеки з боку держав. Другим завданням є гарантування мирних міждержавних відносин в межах певного політичного простору. Реалізація останнього завдання вимагає перш за все визначення об'єктивних, визаних провідними акторами критеріїв дотримання миру, але в умовах загострення міжнародної конкуренції подібні компроміси виявляються неможливими, а держави часто формують безпекові моделі, що спираються виключно на суб'єктивні уявлення про конфігурацію міжнародної системи та своє місце у світовій ієархії.

Аналіз сучасних міжнародних відносин демонструє певну поміркованість великих держав у міжнародних конфліктах – приймаючи безпосередню участь у значній кількості конфліктів ризикують часткою свого потенціалу для вигідного для себе вирішення ситуації тільки в тих конфліктах, які безпосередньо стосуються їх національних інтересів. Подібна тенденція досить чітко простежується в ступені залученості держав Заходу до російсько-української війни – незважаючи на прийняття антиросійських санкцій, безпрецедентно значну військову та гуманітарну допомогу Україні, європейські держави дистанціюються від участі своїх збройних формувань у воєнній боротьбі проти РФ в якості союзників України, а їх реакція на агресивні провокативні заяви та дії РФ в прикордонних з країнами Європи регіонами має більше дипломатичний характер.

В ході міжнародного конфлікту утворюються коаліції учасників, у цьому випадку потенціал декількох акторів об'єднується і відповідно оцінюється потенційний виграваш учасників коаліції. Але кожен учасник такої коаліції діє засновуючись на власному національному інтересі, що призводить до змін у складі коаліцій (стійкі коаліції зустрічаються нечасто), якщо інша сторона може запропонувати вигідніші умови у випадку переходу в її коаліцію. Наприклад, ділові та урядові кола Німеччини застосовуючи санкції проти Росії після початку її агресії щодо України в 2014 року, з іншого боку лобіювали будівництво «Північного потоку-2», який для Німеччини був вибором стратегічного партнерства між США та РФ. За твердженням В. Горбуліна 2018 року «для Німеччини це означає майже тотальне домінування в Європі, при одночасному посиленні стратегічного протистояння зі США ...Німеччина хоче й готова бути ключовим партнером РФ в Європі, конвертуючи свій особливий статус у частині контролю над європейськими енергопотоками в політичний вплив...» [9], незважаючи на заяви лідерів ЄС про неможливість використання енергогонсіїв, як засобу політичного тиску.

Крім реальних доцільно виділяти евентуальних (можливих за певних обставин) акторів для аналізу латентних конфліктів. Виникнення міжнародних організацій та набрання

ними статусу акторів світової політики змінили характер конфліктних ситуацій в міжнародних відносинах. У більшості випадків міжнародні організації відіграють роль третьої сторони в конфлікті, виконуючи посередницькі функції, гуманітарні місії або здійснюючи миротворчі операції. Однак за певних обставин міжнародні організації можуть виступати в якості воюючої сторони збройного конфлікту. Прикладом може слугувати участь ООН у корейській війні 1950–53 рр.

В сучасних умовах інтернаціоналізації внутрішніх конфліктів учасниками конфліктів стають невизнані державні утворення, політичні рухи, терористичні організації. Глобалізація збільшує міжнародну активність терористичних організацій, перетворюючи їх на актора, який часто є однією із сторін збройного конфлікту, як у контртерористичній операції в Афганістані 2001–2021 рр., де збройними силам США та їх союзникам протистояли бойовики ісламського фундаменталістського руху «Талібан».

Структура міжнародного конфлікту може мати різну конфігурацію та властивості динамічних змін: розширення або звуження відповідно до збільшення або зменшення кількості учасників конфлікту. При цьому можуть змінюватися і ролі суб'єктів – безпосередній учасник стає другорядним або відіграє роль третьої сторони. В міжнародних відносинах існує безліч ситуацій, коли міжнародний актор змінював своє ставлення до проблеми, що була центром конфлікту та починав надавати підтримку противідній стороні. Яскравим прикладом змін у структурі міжнародного конфлікту є еволюція найтривалишого конфлікту в сучасній світовій політиці – Близькосхідного – що виник як протистояння єврейської та арабської общин в Палестині та мав виключно внутрішній характер, але в процесі його розвитку відбулося ускладнення структури, до конфлікту були залучені треті сторони, які виступали на підтримку когось із основних учасників, зацікавлених сторін або в якості посередників. Крім того, Близькосхідний конфлікт вже багато років виступає чинником загострення ситуації в регіоні в цілому. Звичайно не всі конфлікти характеризуються такою складною структурою та динамікою, як близькосхідний, але перспективи мирного урегулювання будь-якого конфлікту серед інших чинників обумовлені його конфігурацією.

Із вищеперечисленого впливає проблема відповідності національних систем влади особливостям та викликам сучасних міжнародних відносин. Зокрема, можна констатувати скорочення функцій управлінських структур окремих держав та міждержавних організацій щодо управління потоками інформації, боротьби із транснаціональною злочинністю, контролю над міграційними потоками. Послаблення держави відбувається внаслідок зменшення кількості доступних урядам ресурсів, що необхідні для реалізації владних повноважень. Ускладненню ситуації сприяють міжнародні фінансові актори з їх акцентом на бідні, а значить, поступливі уряди (особливо із врахуванням корупції еліт). Таким чином, держава не є головним джерелом загрози стабільності міжнародної системи та втрачає монополію на застосування сили, «поділяючи» її із субдержавними акторами.

Функціональний аналіз міжнародних конфліктів акцентує увагу на причинно-наслідкових зв’язках, демонструє зміст конфлікту, надає можливість оцінити їх наслідки для системи міжнародних відносин в цілому, обмежити суб’єктивний характер оцінок сучасного світового порядку. Функції міжнародних конфліктів досить багатопланові та відображають різні сторони впливу конфліктних дій на учасників та середовище системи міжнародних відносин. До класичних функцій міжнародного конфлікту належать: утворення або руйнування системи міжнародних відносин; формування або консолідація існуючих воєнно-політичних та інших об’єднань; вплив на організацію регіональних підсистем в міжнародних відносинах; зміна внутрішньої природи міжнародних акторів, що є учасниками конфлікту; конфлікт всередині країни здатен виконувати інтегруючу функцію для

суспільства; конфлікт диференціює суспільство на різні групи; конфлікт може стабілізувати систему міжнародних відносин [3]. Більшість цих функцій мали місце в конфліктах «холодної війни» періоду біополярної міжнародної системи. В межах даної статті здійснений аналіз проявів перелічених функцій у трьох масштабних міжнародних конфліктах, що характеризують проблеми постбіополярної системи міжнародних відносин:

Таблиця 1
Прояви функцій конфліктів постбіополярної міжнародної системи*

Функція	Югославські війни, 1991–2001	Ірак, 200–2006	Сирія, 2011–2018
Створення/руйнування системи міжнародних відносин	Порушення принципу суверенітету, послаблення системи +	Посилення протистояння ісламського та західного світу -	Конфронтація між провідними країнами світу -
Створення/консолідація військово-політичних та інших об'єднань	Консолідація військових сил європейських держав навколо миротворчих місій НАТО, ООН +	Коаліція навколо США/розкол позиції США, ФРН, Франції щодо операції в Іраку +/-	Консолідація країн НАТО +
Вплив на організацію регіональних підсистем	Імпульс до розширення НАТО та ЄС +	Дестабілізація регіону -	Дестабілізація регіону -
Зміна внутрішньої природи учасників	Ідея національної держави, зростання націоналізму +	Посилення внутрішнього поділу країни -	Посилення внутрішнього поділу країни, активізація ІДЛ -
Інтегруюча функція для суспільства	Дезінтеграція народів держава Югославія/ інтеграція окремих народів навколо ідеї суверенітету +/-	Посилення ідентифікації курдів, шиїтів, сунітів -	Політичний розкол в Сирії/ Протиріччя в ЄС навколо міграції -
Стабілізація системи міжнародних відносин	Дестабілізація -	Зростання тероризму -	Дестабілізація -

* позначки: «+» – наявність функції; «-» – функція відсутня

Наведені в таблиці результати аналізу дозволяють констатувати відносне послаблення проявів традиційних функцій міжнародних конфліктів в постбіополярній системі міжнародних відносин. Найбільш небезпечним, на наш погляд, є повна відсутність стабілізуючої функції, що підкреслює хаотичність сучасних міжнародних відносин. Воєнно-політичні та дипломатичні події російсько-української війни та її вплив на систему міжнародних відносин в цілому підтверджують тезу про наявність змін у функціональному середовищі сучасних міжнародних конфліктів. Консолідована протистояння українського суспільства військовій агресії та об'єднання навколо військово-політичної допомоги Україні західного демократичного світу з одного боку засвідчує наявність інтеграційної функції конфлікту, але в той же час виокремлює проблему критичної дестабілізації сучасної міжнародної системи в умовах неможливості традиційних дипломатичних інститутів та правових інструментів зупинити війну.

Висновки. Незважаючи на набуття міжнародним конфліктом нових рис в умовах трансформації світової політики, його сутнісні характеристики в основному залишаються стійкими. При вивчені міжнародного політичного конфлікту та визначені способів його розв'язання основними складовими, що аналізуються є: функції, масштаб конфлікту, його інтенсивність та структура, мотивація сторін, ситуаційний контекст. Аналіз зазначених параметрів надає можливість виявити внутрішні закономірності та тенденції розвитку конфліктних процесів та кваліфікувати позиції його учасників в динаміці в межах проблемних моделей. Тенденціями постбіполярних міжнародних відносин є: набуття недержавними акторами можливостей політичного впливу, що раніше характеризувало тільки держави; домінування нетрадиційних сценаріїв розвитку політичних конфліктів над традиційними та втраті монополії держави на воєнні дії. Функції міжнародних політичних конфліктів умовно можна поділити на конструктивні та деструктивні. В постбіполярній системі переважають саме деструктивні функції, що підкреслює турбулентність сучасної міжнародної політики. Таким чином, в теперішній час до перелічених функцій доцільно додати функціональність міжнародного політичного конфлікту в перерозподілі сфер впливу, формуванні та трансформації напрямків співробітництва або функцію відчуження в системі міжнародних відносин.

Список використаної літератури

1. David Lewis, Author Notes. Contesting liberal peace: Russia's emerging model of conflict management. *International Affairs*, Volume 98, Issue 2, March 2022, Pages 653–673. URL: <https://doi.org/10.1093/ia/iiab221> (дата звернення: 06.4.2023).
2. Masters, Jonathan. "Ukraine: Conflict at the crossroads of Europe and Russia". *Council on Foreign Relations* 1 (2022). URL: <https://www.cfr.org/backgrounder/ukraine-conflict-crossroads-europe-and-russia> (дата звернення – 04.04.2023).
3. Wallensteen Peter, Sollenberg Margareta. Armed Conflict, 1989-2000. *Journal of Peace Research*. 2001. No 38. P. 633–634. URL: https://www.researchgate.net/publication/245491176_Armed_Conflict_1946-2001_A_New_Dataset.
4. Waltz K. Theory of International Politics. London: Waveland Pr Inc., 2010, 251 p.
5. Zartman, I. William, and I. William Zartman. "Dynamics and constraints in negotiating internal conflicts". *I. William Zartman: Pioneer in Conflict Management and Area Studies: Essays on Contention and Governance*. 2019. P. 161–172.
6. Арабаджиєв, Д. Ю., Сергієнко Т.І.. Маніпулювання свідомістю суспільства в умовах інформаційної та гібридної війни в Україні. *Гілея: науковий вісник*. 2019. № 146. С. 12-15.
7. Бондаренко О. Г., Бондаренко Я. О. Динаміка міжнародних конфліктів та роль стратегічних комунікацій у їх врегулюванні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 10. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1793> (дата звернення: 27.03. 2023).
8. Герасимчук Т.Ф. Солідарність Європейського Союзу з Україною у протидії російській збройній агресії: безпековий чинник. *Регіональні студії*. 2023. № 32. С. 91–102.
9. Горбулін В. Вулканічний синдром/В. Горбулін. *Дзеркало тижня*. 2018. Вип. 23. URL: https://dt.ua/internal/vulkanichniy-sindrom-280772_.html. (39)
10. Єремеєва І.А. Передумови трансформації та якісні зміни суб'єктного складу міжнародних політичних конфліктів. *Регіональні студії*. 2020. № 21. С. 109–114.
11. Шевель, Інна Петрівна, and Катерина Анатоліївна Важна. "«Конфлікти нового покоління»: транскультурний стан та соціоемпіричний аналіз". *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти* 9 (2022): 255–263.

**DIRECTIONS OF STRUCTURAL AND FUNCTIONAL TRANSFORMATIONS
OF INTERNATIONAL CONFLICTS****Iryna Yeremieva***Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs,**Department of International Relations**Gagarina Ave., 26, 49005, Dnipro, Ukraine*

In the article, the author analyzes the structural and functional transformations of modern international conflicts according to the following parameters: the nature of the interaction of actors and the functions of conflicts. One of the key factors in the low manageability of conflicts by traditional international actors is the high degree of heterogeneity of the modern international system, which has a destabilizing effect on world politics as a whole. It is noted that modern international conflicts have a steady tendency to increase in scale, due to the involvement of a larger number of participants and internationalization. This circumstance worsens the security situation at the national and international levels. One of the methods of studying the subject composition of an international conflict is a structural-functional analysis, which allows you to reveal the internal structures and functions of the participants in the conflict and reveal the dependencies between them. In determining the motivation of the parties to the conflict, emphasis is placed on the degree of involvement of the international actor in the conflict, which is determined through the integral indicator of the subject of the conflict. It depends on its political, economic and military interests, resource potential, the international situation and the attitude of other actors to the conflict. Analysis of the conflicts of the post-bipolar international system shows a tendency for the leading states to refrain from direct participation in international conflicts, they risk their reputation and potential only under conditions of direct threat to their national interests. The increase in the number of internationalized and asymmetric conflicts, the weakening of the control functions of the state and the strengthening of sub-state actors allows us to talk about the partial destabilization of international relations. The article presents the results of the functional analysis of post-bipolar international conflicts, which demonstrates the weakening of the stabilizing and strengthening of the destructive functions of the conflict, which is a consequence of the transformation processes of the international system as a whole. Given the large number of actors, it is difficult for the parties to an international conflict to reach a compromise, which causes the conflict potential of the international environment to grow.

Key words: international conflict, international system, armed conflict, international actor, international security.